

РОЗВИТОК ТА МОДИФІКАЦІЯ ТЕМИ МІСТА В УКРАЇНСЬКІЙ І ТУРЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРАХ

Семіх Кая,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212
sesky46@gmail.com

У статті визначаються основні етапи еволюції урбаністичного художнього дискурсу в українській і турецькій літературах. «Міський текст» обох літератур формувався за різних історико-суспільних і культурних умов упродовж кількох етапів, зокрема визначаються домінуючі тенденції докласичного (давня література до середини XIX ст.), класичного (до кінця XIX ст.), модерного (з кінця XIX до кінця XX ст.) і постмодерного (від кінця XX ст. і дотепер). «Міський текст» як художній і літературознавчий феномен в українській і турецькій літературах еволюціонував від образу і теми міста до урбаністичного дискурсу.

Ключові слова: урбаністичний дискурс, топос, хронотоп, семантичні моделі міста, художній урбанізм.

Кая Семіх

Развитие и модификация темы города в украинской и турецкой литературах

В статье определены основные этапы эволюции урбанистического художественного дискурса в украинской и турецкой литературах. «Городской текст» обеих литератур формировался при разных исторических, общественных и культурных условиях на протяжении нескольких этапов, в частности определяются доминирующие тенденции доклассического (древняя литература до середины XIX в.), классического (до конца XIX в.), современного (с конца XIX до конца XX в.) и постмодерного (с конца XX в. и до сегодня). «Городской текст» как художественный и литературоведческий феномен в украинской и турецкой литературах эволюционировал от образа и темы города до урбанистического дискурса.

Ключевые слова: урбанистический дискурс, топос, хронотоп, семантические модели города, художественный урбанізм

Кауа Семіх

Development and Modification of the Theme of the City in Ukrainian and Turkish Literatures

The relevance of the study of the artistic urbanism formation and development is due to the determining role of the city in human civilization and the particular demand of the city's topos in contemporary literary discourse. In addition, the idea of the artistic urbanism specificity in Turkish and Ukrainian literatures makes it possible to consider the specifics of national variants of the image of the world as well; in modern literature, it is often represented precisely by the city's topos. The aim of the study is to analyze the main stages of urban discourse in Ukrainian and Turkish literatures. For this purpose, it is necessary to accomplish the following tasks: to determine the stages of evolution of the image and theme of the city; to find out the main tendencies of each stage; to compare the specificity of the reproduction of artistic urbanism in Ukrainian and Turkish literatures.

Both in the Ukrainian and Turkish writings, "urban text" as an artistic and literary phenomenon evolved from the image of the city to the theme of the city and, finally, to urbanistic discourse. Even in different historical, social and cultural conditions, in both national variants, this process had several stages: pre-classical (from ancient literature up to the 19th century), classical (until the end of the 19th century), modern (from the end of the 19th to the end of the 20th century) and postmodern (from the end of the 20th century and until now). In the pre-classical stage of urban artistic discourse in both studied literatures prevails metaphorical semantics; through the sacred architecture, the idea of the city is transmitted as a reproduction of God's plan embodied by human hands.

At the classical stage of urban discourse forms a chronotope of the city (which includes real geographic and symbolic content) as an aesthetic phenomenon, and as a territory where the national and personality identity of the hero is tested.

The dominant interpretation of the theme of the city in the literature of early modernism, along with the increased interest of artists in the "accompanying" the urbanization phenomena of scientific and technological progress, the formation of a new urbanistic consciousness, etc. remains negative; the demonization of the image of the city is amplified by attempts to turn it into a myth about the eschatology of the "old world".

Key words: urban discourse, topos, chronotope, semantic city models, artistic urbanism.

Вступ. Місто «не є просто темою, топосом чи типом пейзажу. Місто є символом певного типу свідомості як автора, так і його героя. Ця свідомість достатньо рафінована, вона вихована бібліотекою, а не природою, вона пізнала філософські сумніви, розчарування й біль самотності, алієнацію, внутрішню дисгармонію» [15, 484]. У світовому письменстві образ міста пройшов складну еволюцію. Його семантичне наповнення і функції в наративній структурі творів набували нових значень і зростали разом із тим, як зростала роль міста в бутті людини й ускладнювалося його сприйняття в людській свідомості. **Актуальність дослідження** формування і розвитку художнього урбанізму зумовлена визначальною роллю міста в людській цивілізації та особливою затребуваністю топосу міста в сучасному літературному дискурсі. Окрім того, уявлення про специфіку художнього урбанізму в турецькій та українській літературах уможливує розгляд також специфіки національних варіантів образу світу, який у сучасній літературі нерідко репрезентований саме топосом міста.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Вивчення міста і урбанізації як особливого феномену літератури активізувалося в останні десятиліття ХХ ст. і продовжується донині. Теоретичні й методологічні засади вивчення міста розробляли зарубіжні соціологи та економісти (М. Вебер, Л. Вірт, Г. Зім-мель, В. Крісталлер, К. Лінч), історики (Ф. Гізо, К. Лампрехт, Г. Маурер, О. Тьєрі), літературознавці (М. Анциферов, Ю. Лотман, Н. Медніс, В. Топоров, І. Мітін, Т. Шеховцова та ін.). Студіюванням міста як літературознавчої проблеми займалися В. Агеєва, Т. Возняк, С. Павличко, В. Фоменко, О. Харлан, Л. Лавринович, О. Когут та інші сучасні вітчизняні дослідники. В українській літературі ХХ — початку ХХІ ст. тема міста — одна з найбільш затребуваних і як самодостатня, і як складова інших дискурсів. Літературознавці оперують не тільки загальним поняттям «міський текст», але й його «локальними» варіантами — «київський текст», «львівський текст», «харківський текст», «станіславівський текст» та ін.

Так само і в турецькій літературі: упродовж століть формується традиція «стамбульського тексту», який не лише відображає загальну тенденцію світової літератури осмислювати світ через образи цивілізації, а й, на думку дослідників, дає можливість національній літературі репрезентувати себе шляхом акценту на культурних, етнічних, духовних перетинах осі Схід-Захід, у центрі яких перебуває Стамбул. Проте окремого дослідження історико-літературного аспекту розвитку «міського тексту» як художнього й літературознавчого феномену, який здолав шлях від образу міста, теми міста і до урбаністичного дискурсу, ні в українському, ні в турецькому письменстві не

має. Отже, наша **мета** — проаналізувати основні етапи урбаністичного дискурсу в українській та турецькій літературах, задля чого необхідно виконати такі **завдання**: визначити етапи еволюції образу й теми міста, з'ясувати їх основні тенденції, зіставити специфіку відтворення художнього урбанізму в українській і турецькій літературах.

Методологія дослідження передбачає поєднання історико-літературного, типологічного та порівняльного методів.

Вважаємо, що навіть за різних історико-суспільних і культурних умов в обох національних варіантах розвиток «міського тексту» як художнього й літературознавчого феномену відбувався упродовж кількох етапів: докласичного (давня література — до ХІХ ст.), класичного (до кінця ХІХ ст.), модерного (з кінця ХІХ до кінця ХХ ст.) і постмодерного (від кінця ХХ ст. і дотепер).

Результати дослідження та обговорення. Насамперед зазначимо, що ми поділяємо думку сучасних дослідників про витоки теми міста з літератури періоду Київської Русі, яким відкривається докласичний етап урбаністичного художнього дискурсу. Так, про Київ як про могутній економічний, політичний і культурний центр ідеться в Київському літописі; поряд із Новгород-Сіверським, Путивлем, Черніговом Київ є місцем подій «Слова про похід Ігорів». Дослідники наголошують, що роль цього міста у творі більша, ніж просто локації, адже «у цьому контексті образ Києва, що є найбільш повним уособленням вельми складної історичної форми людського існування, дістає послідовно ціннісно-позитивну характеристику як своєрідний сакральний центр міського культурного простору загалом. При цьому особлива значущість центрального міста підкреслюється у «Слові» через посилення на обшир території Давньої Русі та органічні зв'язки Києва з віддаленими її краями» [9, 59]. Таким чином, образ Києва входить до дихотомії «цивілізації — варварство», уособлюючи ціннісно-позитивний світ міста на противагу негативного пустельного світу степу.

У бароковій поезії образ Києва також постає в кількох вимірах — естетичному як центр культури, науки і мистецтва (метафорично — «українські Атени» і «український Рим», а також «українська Троя», символ втраченої величі у творчості Я. Домбровського, С. Почаського, С. Кльоновича, Ф. Прокоповича, С. Косіва та ін.), побутовому як середовище ремісників (К. Зіновіїв), сакральному як варіант Граду Божого (подібно до традицій середньовічних апокрифів та агіографій у творах Іларіона, Ф. Прокоповича, Л. Барановича та ін.). Спільною для всіх варіантів інтерпретації є монументальна символіка — храми та монастирі, де архітектурні символи «сприймаються як маркери, що позначають конкретне місто. Семіотичний підхід до культури міста дозволяє розглядати її як

текст, який є джерелом різноманітних вражень, інформації» [34, 18]. Отже, сакральний Київ у поезіях Ф. Прокоповича, київський побут у «Золотому череслі» К. Зіновієва, місто як емблема розквіту науки, мистецтва і релігії у творах І. Максимовича, Х. Євлевича та інших утворюють мозаїчний портрет, який асоціюється зі своєрідним локусом національної традиції та історичної пам'яті, що уможлиблює декодування різних інформаційних часово-просторових пластів буття міста.

Турецька урбаністична культура також має як прямий, так і опосередкований стосунок до формування світогляду та ціннісних орієнтацій людини в міському, зокрема мегаполісному, соціумі. Урбанізм у художній літературі став об'єктом досліджень таких турецьких дослідників, як Бора Ерджан, Мегмет Нурі Ярдим, Селім Ілері, Чідем Сезер та ін. Дослідники стверджують, що урбаністична тема в турецькому літературному контексті «еволюціонувала від газелей і касид до романів і п'єс» [17, 171], а її специфіка, на нашу думку, сформувалась у типологічно близьких українській літературі умовах.

Тривалий час образ міста і міська тематика в турецькій літературі загалом розвивались у пов'язаних зі специфікою міської культури явищах народного театру Карагьоз і такому жанрі, як міська повість. Щодо останньої, то дослідники (Т. Анікеєва та ін.) наголошують на її вкоріненості в народну повість хікяє та особливій популярності жанру з XVIII і до середини XX ст., тобто в одному з найцікавіших з історико-культурного погляду періодів. Міська повість як неоднорідне в жанровому, стилістичному і хронологічному сенсах явище була залежною від різних жанрів тюркського фольклору й літератури Близького Сходу, зазнала впливу історичних і культурних подій Османської імперії (зокрема реформ епохи Танзимату), а потім і Турецької Республіки, а її стилістичні особливості пов'язані з літературною традицією. У двох типах міської повісті — героїчному (орієнтованому на сюжети епічних сказань і реальних історичних подій) та романтичному (із зазвичай трагічним сюжетом про кохання та історіями здобуття ашиком (закоханим) поетичного дару) — місто виступає тлом, на якому розгортаються події, але зазвичай без конкретизації топосу і часу.

Поетичний і прозовий простори турецької літератури завоював насамперед Стамбул — мегаполіс на двох континентах, місто контрастів, мусульманське місто з візантійським минулим. Уперше образ Стамбула в літературі з'являється в «Оповіданнях Деде Коркута», де він постає як центр торгівлі, місто, де сім років прожив Сеїт Баттал Газі, місто, що славиться Аясофією, іншими словами, як топос, що уособлює економічний, культурний і духовний центр країни, символічним осердям якого є мечеть Аясофії (як Софій-

ський собор у Києві). Узагальнений образ величного міста яскраво представлений у класичній літературі Дивану (Латіфі (1491–1582) «Специфіка Стамбула», Катіб «Шехренгіз» (1513), Ташлиджали яхя (пом. 1582 р.) «Шехренгіз», «Шах у Геда», Факірі «Шехренгіз» (1534), Джемалі (пом. 1583 р.) «Шехренгіз», Недім (1681–1730) «Стамбульська касида»).

У дослідженнях А. Левенда «Стамбул у диванній поезії», А.-Н. Карахана й О. Атілли «Любов поета Набі до Стамбула» і «Стамбул в наших тюркю» відзначається, що в давній традиції домінує пієтет до міста як центру культури та величі імперії, оспівується його краса, втілена насамперед в архітектурних пам'ятках. Зокрема, в газелях і касидах Набі Юсуфа Стамбул постає зразком естетичної досконалості. Стамбульські побут, весілля, похорони, яскраві події з життя — все це є сюжетами сцен «Карагьоза» і «Ортаюну». Турецькі ашики не лишилися осторонь такого топосу, як Стамбул: Ашик Омер (1630–1707) описує його потаємні куточки у вірші «Дестан Стамбула», Абді (XVIII ст.) висловлює смуток і тугу за величним містом, за соловейками, що виспівують на його вузьких вуличках у поезії «Стамбул». У турецьких дестанах («похвалях») Стамбул представлений досить різноаспектно: у «Дестані про пожежу в Стамбулі» Джудаї (XIX ст.), Испартали Сейрані (XIX ст.) у своєму «Дестані» розповідає про долю яничар, Афафе Кадин розкриває тему позбавлення престолу Мурата IV, Тосьяли Ашик Мустафа, Ашик Мегмет з Коньї, Ашик Вейсель у своїх дестанах змальовують стамбульські лазні («Дестан про лазню у районі Беязит», «Дестан про лазню в районі Юскюдар»). Агмет Шейда (XIX ст.) у «Дестані Медхійеї Істанбул» («Istanbul Destan-i Medhiyesi» — «Похвалі Стамбулу») оспівує велич і красу славетного міста, його райони, мечеті, теке (суфійські монастирі), атмосферу релігійних свят. Ці твори репрезентують докласичний етап урбаністичного дискурсу турецької літератури.

Отже, на докласичному етапі урбаністичного художнього дискурсу в обох досліджуваних літературах превалює метафорична семантика, де насамперед через сакральну архітектуру транслюється ідея міста як відтворення втіленого людськими руками Божого задуму. Натомість в українській літературі XIX ст. образ міста перетворився на джерело художніх рефлексій іншого змісту. Це спричинено втратою містом свого цивілізаційного потенціалу через тривалу відсутність державної незалежності. На основі романів «Хмари» І. Нечуя-Левицького, «Повія» Панаса Мирного та ін. постає класичний етап становлення образу і теми міста. Риси цього етапу сформувались, з одного боку, як продовження двох магістральних тенденцій від доби давньої української літератури до класичного реалізму. Перша: місто — осердя політики, культури і віри

(Софія як бароковий образ), пізніше — втрачений сакральний простір. Друга: місто — чужий і зазвичай ворожий простір, що виростає з антиномії «село (українське) — місто (не-українське)», сформованої за часів колонізації й особливо виразної в романтизмі. Тоді нерідко вся Україна уподібнюється «селу», а «місто» — Росії, що, своєю чергою, породжує такі антитези, як «духовність — бездуховність», «природність — штучність», «бідність — багатство», «національне — денаціоналізоване». Водночас саме на класичному етапі означилось і трактування міста як середовища національної самоідентифікації.

Аналіз хронотопу міста у творі І. Нечуя-Левицького «Хмари», нарисах «Ніч на Дніпрі» і «Вечір на Володимирській горі» дає підстави дослідникам дійти висновку про те, що, моделюючи гармонійність і красу світу, стверджуючи віталістичну концепцію буття, образ міста (Києва) переростає в міфологему і виступає яскравим презентантом світоглядних архетипів українського народу, де місто постає як часопросторова екзистенція національного буття, актуалізована через націософські підтексти [1, 5–9]. Завдяки урбаністичним пейзажам (переважно соборам) у «Хмарах» реалізована сакральна естетизація міста, а екскурси в історію спрямовані на національну самоідентифікацію головного героя твору Радюка.

На відміну від І. Нечуя-Левицького, Панас Мирний у романі «Повія» проводить певне дослідження на кшталт того, яке здійснить у циклі романів «характерів і середовища» творець жанру нового вікторіанського роману, або «роману-трагедії», Т. Харді: вивчає маргінальний тип «розірваної» між двома світами — сільським і міським — особистості. Панас Мирний перекоонує, що ці два світи мають різну мораль, через конфлікт яких розкривається внутрішня дисгармонія головної героїні Христі Притики. Роман «Повія» Л. Ушкалов назвав утіленою в «жіночій долі трагедією України як «селянського краю», що гине в нерівній борні з міською цивілізацією. Опозиція села та міста як «свого» і «чужого» віддзеркалює тут структуру простору колонії в різних її вимірах: від побуту до метафізики» [22, 263]. Цікавим є спостереження М. Нестелеєва, який аналізує «Повію» крізь призму типології В. Топорова міста-міфу як міста-дівки (образом якого є Небесний Єрусалим) і міста-блудниці (його втілення — Вавилон). На думку дослідника, головна героїня роману відкриває галерею жіночих персонажів, які стали повіями волею обставин, трагічних жертв урбаністичного простору [13, 167–171]. Водночас, на нашу думку, завдяки метафоричній семантиці назви твір поклав початок і формуванню двох типів міста в українській літературі: міста як матері, що турбується про своїх дітей (жителів), і міста як по-

вії, цілком зосередженої на собі, що є територією реалізації бажань інших, місцем, позбавленим особистісних характеристик.

Згодом у художньому дискурсі кінця XIX ст. визначаються зумовлені стрімким розвитком промисловості дві тенденції зображення міста: розвивається міська тематика і зазнає трансформації через свою вичерпність традиційний міф села як середовища усталених культурних стереотипів. У результаті формується новий — урбаністичний — міф, у якому місто постає символом «певного типу свідомості як автора, так і його героя» [14, 206]. Показовою в цьому сенсі є творчість І. Франка. Так, у повісті «Борислав сміється» «постає часово-просторовий континуум Борислава, даються його національні й соціальні характеристики. Борислав набуває важливого смислового й конструктивного значення в сфері твору, стаючи героєм епосу нового часу, метафоризуючись, що відбито в назві твору — “Борислав сміється”. Образ персоніфікований і символічний. Він об’єднує всі компоненти колізії, мотиви, фабульні й позафабульні структури роману, визначає його урбаністичний характер і колорит» [21, 175]. Саме в місті головний герой іншої повісті Івана Франка “*Voia constrictor*” Герман Гольдкремер виявляє найбільш ниці риси свого характеру — байдужість, жадобу і жорстокість, а власне місто перетворюється для нього на страшного вужа, на *voia constrictor*. Таким чином, топос міста набуває демонічних рис, перетворюється на хронотоп, де відбувається дегуманізація особистості. Воно стає осердям «гріха, дикості й хижацтва. Як раціональне, неприродне, воно прирікає на смерть: якщо не фізичну, то духовну, моральну» [5]. Отже, місто в І. Франка несе величезний потенціал для росту духовного рівня та соціального статусу героїв і разом з тим негативно впливає на долю людини, пригнічуючи її, порушуючи внутрішню рівновагу. Особливістю зображення міста є поєднання натуралістичної точності і фактографічності з потрактуванням цього образу на рівні узагальнено-історичному, алегоричному і конкретно-зримому. Отже, на класичному етапі формується хронотоп міста, який включає реально географічний і символічний зміст, як естетичний феномен і як територія, де проходить випробування національна й особистісна самоідентифікація персонажа.

Амбівалентний характер міста у творчості І. Франка прокладає шлях до його нового, модерністського потрактування. На думку дослідників (С. Павличко, Р. Мовчан [11, 14] та ін.), саме урбанізм став ознакою модерності тогочасної літератури. Виходячи з положення М. Бахтіна про місто як простір переходів, меж, учені наголошують на тому, що наприкінці XIX — на початку XX ст. місто було не тільки осередком історико-культурних зрушень, а й об’єктом естетичного спри-

йняття, чуттєвого осягнення реальності. Доба модерну зрівняла «справжні художні таланти, здатні до відтворення “художньої правди”, літературна топографія яких уже або перестала орієнтуватись виключно на село, або й зовсім від нього відмежувалась. Як наслідок цього, значно помінялася сама літературна мова, яка важко, але послідовно вбирала в себе щоразу більше число понять, слів, мисленевих змін. Саме ці зміни виводили її на загальноцивілізаційний змістовий простір, де місто мало свій сформований побут, буттєві ідеали, особливий погляд на світ, який постійно розвивався і дуже рідко орієнтувався на давнину» [23]. На цьому етапі склалися дві традиції, питомі для раннього і зрілого модернізму, які нерідко виявлялися контрверсійними. У ранньому модернізмі уявлення про місто, зауважує Г. Степанова, «виходить за межі розуміння власне простору як однієї з форм існування матерії, являючи образ міста як метапростору, наділеного, окрім традиційних (горизонталь/вертикаль), додатковими образними просторовими категоріями, що реалізують модус перехідності як спосіб міської свідомості» [20, 61–71]. Новий формат фаустівського (за О. Шпенглером) типу свідомості утверджував нову картину світу як міську. Для ранньомодерністської інтерпретації феномену міста питома сприйняття міста як середовища, де герой насамперед змагається за збереження своєї внутрішньої свободи і права вершити власну долю. Як, приміром, у творах феміністичної проблематики О. Кобилянської («Людина», «Царівна», “Valse melancholique” та ін.) з історіями молодих жінок-городянок, для яких місце проживання — це середовище можливого втілення їхніх мрій про освіту, професію, самореалізацію. Одночасно розробляється і традиційна бінарна опозиція «село — місто» або «природа — місто», виразно позначена міфологічністю. Вона відображає несприйняття «природним» середовищем села чужорідної йому міської атмосфери, а подекуди і їх протистояння. Наявна міфологізованість образу міста як живої істоти, цілком відокремленої й антагоністичної, чужої «справжньому» світу природи; міська атмосфера також асоціюється з протилежним гармонії життя хаосом смерті [2, 145]. Трактуювання образу міста цілком збігається з його міфологічним баченням: це «квінтесенція освоєного, людського, простору, яка водночас має протилежне, хаотичне, значення (місце, де можна зникнути, розчинитися без сліду, знеособитись, “великий мурашник”, “чудовисько, що пожирає людей живцем”）」 [4, 90].

Натомість урбаністичний дискурс доби зрілого модернізму (1920–1930-ті рр.) стає одним з найбільш синкретичних — варто говорити про «кілька дискурсів міста, кілька його стильових структур. Серед них можна вирізнити якнайзагальніші: футуристичну, неокласичну, романтич-

ну й реалістичну» [12, 398]. Так, наприклад, у ліриці М. Рильського як у неокласичній інтерпретації місто постає в надзвичайно потужному культурологічному контексті, важливому для поета, який обрав образ свого Вічного міста як визначальну концепцію творення образу Києва. Проте через ідеологічні інвективи тогочасного національного літературного процесу поет не зміг уповні реалізувати міфологізацію Києва, користуючись переважно традиційними міфологемами [10], а не авторськими, як, наприклад, М. Бажан, який поєднував у своїй інтерпретації неокласичну і футуристичну художні концепції міста. Множинність інтерпретацій образу міста в літературі цього періоду демонструє і творчість Гната Михайличенка. У його мініатюрі «Дівча» із циклу з промовистою назвою «Місто» топос стає абсолютним втіленням самотності в юрбі. У такий спосіб автор реалізував тяжіння до екзистенціальної тематики, з одного боку, і стилістики експресіонізму — з другого. Натомість у ліриці Михайля Семенка та «Вертепі» Аркадія Любченка місто є уособленням динаміки і багатоголосся самого життя, територією індивідуальної і соціальної свободи, образом нового суспільства, натхненним футуристичними шуканнями.

Чи не найповніше новітній варіант опозиції «місто — село» втілено в романі «Місто» В. Підмогильного. «Урбанізаційна проблема самотності й незахищеності людини, особливо сільської, в місті, — слушно зауважує С. Лушій, — одна з ключових у творчості прозаїка. Більшість його героїв — люди, які опинилися між містом і селом: відірвавшись від сільського середовища, вони так і не змогли повністю прижитися в міському» [7]. Зображення образу міста в етичному, естетичному, філософському, психологічному та соціальному аспектах супроводжується дослідженням «урбанізації» психіки персонажів твору. За традицією класичного етапу у романі наявні алюзії критичного ставлення до мегаполісного середовища, вважають Г. Костюк та Ю. Шерех, де окрема і особливо творча особистість (як головний герой роману Степан Радченко) повинна постійно боротися за збереження своєї внутрішньої самотності.

Від часу витіснення свідомими чи мимовільними апологетами соцреалістичної доктрини естетико-стильових «конкурентів» (на кшталт модерністів і авангардистів) міська тематика зазнала серйозних змін: звузилась до образу міста в ролі тла, на якому відбуваються соціальні та моральні метаморфози головних героїв і боротьба за утвердження нового, «соціалістичного» способу життя. Образ міста став також частиною традиційної опозиції «місто — село», але з протилежним значенням: місто символізує нове, прогресивне радянське середовище на противагу селу з його ще не до кінця знищеними ознаками національної самотності й моралі.

Друга половина ХХ ст. позначилася позицією митців нових літературних генерацій, змушених не тільки виформувати власний мотивно-образний комплекс для реалізації своїх тем, а й завершувати перерваний сталінськими репресіями процес модернізації української літератури, зокрема й художній урбанізм. За умови розвитку «сільської» прози (М. Стельмах, Г. Тютюнник та ін.), з одного боку, в образі міста з'являються драматичні інтонації «втраченого раю», зденационологізованого і знеособленого простору, а з другого — адекватність відтворення теми міста, як дослідила В. Фоменко, полягає в осягненні його універсальності, котра потребує стильової різноманітності, різних художніх методів, проблематики. Одним з найважливіших досягнень урбаністичної прози стало творення художнього простору, де місто — і основний сюжет, і концепція, і образ. В творчості письменників другої половини ХХ ст. (Ю. Андруховича, В. Даниленка, Ніни Бічуї, А. Дімарова, А. Дністрового, О. Забужко, П. Загребельного, Р. Іваничука, О. Ірванця, Софії Майданської, Ю. Покальчука, С. Процюка, В. Шевчука, Г. Штоня, Ю. Щербака та ін.) місто набуває характеристик людини і стає дзеркалом власного «Я» героїв. У творах П. Загребельного, Р. Іваничука та інших воно не лише позначається сакральним духом, а й перетворюється на символ національної ідентичності українського народу, його духу. В урбаністичній прозі місто ХХ ст. подекуди постає «очищеним» від історичних, соціальних, національних ознак, що дає змогу втілити в ньому модель світу в цілому. У такому місті перетинаються різні рівні цивілізації та прошарки суспільства, саме в цьому полягає екзистенційна сутність міста. Окрім того, місто розширюється: центр стає втіленням комфорту, багатства, впевненості, а передмістя — злиднів, бруду, невпевненості в майбутньому. Місто спонукає до оповідей про минуле, сучасне, щоб таким чином людина відкривала і своє особисте минуле та прогнозувала майбутнє.

На постмодерному етапі українська література сповна актуалізувала урбаністичний дискурс. Традиційна рецепція міста поглиблюється, на думку М. Штогрин, міфологічно-християнською моделлю, авторськими текстами-міфами (соціально-політичним, тоталітарним і посттоталітарним, космогонічним, апокаліптичним і постапокаліптичним), урбаністичною символікою [25, 5]. В українському художньому урбанізмі широко представлені постапокаліптичні урбаністичні простори («Очамимря» О. Ірванця), експериментальні міста («Місто, в якому не ходять гроші» Кузьми Скрябіна, «Астра» О. Михеда), етнотрадиційні утопічні простори («НепрОсті» Т. Прохаська), умовні міста катастроф («Хвороба доктора Лібенкрафта» О. Ірванця), альтернативно-історичні міські топоси («Рівне/Ровно. Стіна»

О. Ірванця, «Цепелін до Києва» І. Сіліври) тощо. Всі ці твори об'єднані тим, що в них здійснено спробу розбудови самодостатньої фіктивної міської реальності, тобто міфології міста.

Так само і в турецькій літературі урбаністична традиція не лише відбиває загальну тенденцію світової літератури осмислювати світ через образи цивілізації, а й, на думку дослідників, дає можливість національній літературі репрезентувати себе шляхом акценту на культурних, етнічних, духовних перетинах на осі Схід-Захід, у центрі якої перебуває Стамбул [6]. Як традиція урбанізації української літератури, започаткована в добу порубіжжя і перервана в часи панування соцреалізму, змогла потужно розвинути з кінця ХХ ст., так і в турецькій літературі тема міста набула широкого потрактування з розвитком такого жанру, як роман, тобто з кінця ХІХ ст. За аналогією до українського літературознавства, де науковці не тільки активно оперують загальними поняттями «міський текст», а й, так би мовити, його локальними варіантами («київський», «львівський», «харківський» та інші тексти), у турецькій літературі склалася традиція «тексту Анкари», «ізмірського тексту», «тексту Бурси», але, звичайно, найпотужніше — «стамбульського тексту».

Стамбулу-Константинополю-Царгороду належить особлива роль в історичному, політичному, економічному й культурному житті Туреччини. З-поміж усіх турецьких текстів, написаних на тему міста, найбільше присвячено саме йому — місту, що є своєрідним мостом між Заходом і Сходом, давньою столицею великої імперії. Упродовж останніх століть інтерпретація образу Стамбула в турецькій літературі зазнавала змін, найчастіше зумовлених історико-суспільними обставинами. Так, до середини ХІХ ст. в художній літературі це був об'єкт естетичного захоплення і втілення величі імперії, тобто увагу акцентовано на історико-ідеологічному й естетичному аспектах. Мотиви поклоніння місту знаходимо і в одному з перших турецьких романів «Сергюзешт» (1897) Саміпашазаде Сезаї. Від нього можемо почати відлік класичного періоду турецького урбаністичного художнього дискурсу. Чи не вперше заговорив про «озахіднення», руйнування й моральне знецінення Стамбула Бешікташли Гедаї в дестані «Васфи Істанбул» (“Vast-i Istanbul” — «Особливості Стамбула») (ХІХ ст.). У праці турецьких дослідників Кюбри Анди та Мегмета Самсакчи «100 письменників Стамбула» (2009) знаходимо імена тих, для кого Стамбул був потужним джерелом натхнення і одним з постійних образів творчості. Це і Намик Кемаль (роман «Пробудження»), Алі Риза Бей (оповідання «Стамбульське життя у давні часи»), Іхтіфалджи Мегмет Зія («Стамбул і Босфор»), Реджаізаде Махмут Екрем (роман «Закоханість в автомобіль»), Мусахіпзаде Джелаль (книга спогадів «Життя у старому Стамбулі»), Омер

Сейфеттін (оповідання «Перше вбивство»), Пеямі Сафа (роман «Фатіх-Харбіє»), Агілла Ільхан (роман «Ранішні езани у Дерсаадеті») та ін. Водночас і в західноєвропейських літературах у цей час напередодні Кримської війни формується так званий штамп західного сприйняття Стамбула: статті Ж. де Нерваля, книга «Константинополь» Т. Готье відтворювали не пафосно-урочистий Стамбул, а його околиці, руїни, темні вулички, породжуючи поняття «стамбульської меланхолії», про яку («хюзюн» — «печаль») писатимуть пізніше практично всі турецькі письменники ХХ ст.

З другої половини ХІХ ст. окреслюються дві полярні тенденції в інтерпретації образу Стамбула: перша — традиційна, патетична, з домінуванням значення «столиця імперії», а друга — тяжіння до образу міста-в'язниці (особливо в ліриці Тевфіка Фікрета) та, через призму несприйняття певних реформ до вестернізації життя турків, образу міста як «арени безчестя». Так, у вірші «Туман» Тевфік Фікрет передає гнітючу атмосферу кризи, яку переживає країна, символічно втілюючи все реакційне в тумані, що навис над серцем імперії — Стамбулом, де панують морок і невігластво. Давні пам'ятки і мечеті отримують різко негативну оцінку, бо їх естетичну красу заступає деспотизм султана, відповідно вони перетворюються на символи гніту. Цікаво, що в цьому творі знаходить вираження концепція міста як блудниці через сатиричне зображення «давньої Візантії»: *«О ты, спящая, как мертвец, / В голубых объятьях Мраморного моря! / О дряхлая Византия, / Огромное поверженное существо, / О ты, девственная вдова, / Пережившая тысячу мужей. / Есть еще очарование свежести в твоей красоте, / Вот еще с волнением устремлены на тебя взоры, / И какой привлекательной выглядишь ты / Со своими задумчивыми голубыми глазами! / Привлекательной, но привлекательной / как падшая женщина / Задумчивой... Но бесчувственной к слезам, / затопляющим тебя...»* [19]. Тож із образом Стамбула в модерністський період невід'ємно пов'язана тема падіння Османської імперії і османської цивілізації. Акцент на розпаді імперії давав можливість уникнути примітивної ностальгії, возвелення історії, агресивного націоналізму, ізоляціонізму. Печаль від усвідомлення безповоротної загибелі назавжди втраченої культури надавала турецьким письменникам особливих авторських інтонацій. Через образ мертвої краси Стамбула, його руїн минуле набувало ореолу гідності й поетичності як втілення завершення «босфорської цивілізації».

Отже, у перші десятиліття ХХ ст. образ Стамбула набуває нових конотацій: у контексті тематики подій Першої світової війни, окупації Стамбула військами Антанти місто тлумачиться як політичний символ і вписується в опозицію «Стамбул — Анкара», де остання перетворюється

ся на художній символ патріотичної боротьби за національне визволення. На противагу Анкарі Стамбул змальовується в негативному світлі — чужим, холодним, корисливим (приміром, у прозі Якуба Кадрі).

Якщо попередня традиція була спрямована переважно на відтворення реально географічного й історичного змісту топосу Стамбула, то з часом переважає тенденція до художнього відтворення символічного змісту. Зокрема, після перенесення столиці країни в Анкару образ Стамбула, нерідко «прочитаний» через автобіографічні мотиви, символізує давно минулі часи величі (поезія Орхана Велі, Назима Хікмета). Архетип Величного міста, коліски цивілізацій вимальовується в романах «Обличчя Стамбула» (1920) Рефіка Халіда, «Роман Кадикьоя» (1939) Сафіє Ерол.

У 1940-х рр., коли з'явився потужний потік «сільської» прози в турецькій літературі, тема міста або відійшла на другий план, або слугувала тлом для розгортання традиційної для багатьох творів «сільської» прози фабули про цивілізаторську місію вчителя — випускника столичного університету. Пізніше, особливо в 1970–1980-ті рр., осмислення політичних і суспільних катаклізмів і їх наслідків було пов'язане з образом міста, у якому людина почуває себе ув'язненою і загубленою в хащах мегаполісу.

Саме в ці роки в турецькій літературі створювалася книга Решата Екрем Кочу «Від Османа Газі до Ататюрка. Панорама шести століть історії Османської імперії». Починаючи з 1944 до 1973 р. із задуманих автором 15 томів, за його ж визначенням, «першої у світі енциклопедії, присвяченої одному місту», було написано 11. Із суміші оповідань, фактів, енциклопедичних відомостей і чорно-білих малюнків поставав образ минулого Стамбула як низки дивних і жахливих подій. Під впливом історика Ахмета Рефіка, автора серії книг «Життя османського суспільства в минулі століття», Решат Екрем Кочу створив синтетичний образ Стамбула, поєднавши об'єктивно-науковий і суб'єктивний підходи в інтерпретації образу міста. В. Макаренко наголошує, що письменник належав до числа останніх спадкоємців середньовічної літератури дивану, пов'язаної з нею традиції бесід і османської чоловічої культури, що суттєво позначилось на змісті енциклопедії: «стереотипний образ жінки; інтерес до кохання винятково як до теми літературного твору; підозріливий погляд на взаємини між статями, які асоціюються з поняттями гріха, бруду, обману, зради, падіння, сорому, провини [8, 193] тощо. Сприймаючи енциклопедію як антологію відомостей, організованих за принципом алфавіту, Кочу створив образ дивного, пістрявого, анархічного Стамбула періоду переходу від османського минулого до сучасності, герої якого особливо гостро відчувають загубленість між двома світами — Заходу і Сходу.

Образ Стамбула знайшов своє відображення і в сучасній турецькій прозі («Сад всередині дитини» (1982) Феййяза Каяджана, мемуарах «Стамбул: Спогади і місто» (2003) Орхана Памука та ін.), і в драматургії. Однією з перших про вплив мегаполісу й «осучаснення» турецького суспільства у драматургії заговорила Нудіє Нізаметтін у п'єсі «Бейоглу» (1931). Віршований твір на дві дії Озена Юлі «Стамбул білий, горілка кольорова» (1998) — яскравий приклад майстерного відображення процесу урбанізації на турецькому матеріалі. У п'єсі реалістично виведені різні людські типи, які уособлюють протилежні суспільні й моральні ідеали. Стамбул виступає тлом, на якому розгортаються події п'єси. Драматург створює образ міста як складного феномена зі своїми суперечностями, контрастами і законами.

За допомогою топосів, зауважує у своєму дослідженні О. Севрук, можна потрапити в текст, увійти в саму його середину. Окремі топоси пропонують інтерпретаційні ключі до таких входів, надають можливість ліпшого розуміння імплікованого значення, декодування трансцендентного сенсу, притаманного художньому творові [18]. У п'єсі «Стамбул білий, горілка кольорова» місто сприймається як своєрідна зона деморалізації вихідців з маленьких міст, зона, де калічаються їхні долі.

Тему руйнівного впливу мегаполісу продовжив і Х. Еркек у своїй драмі «Поріг» (1999). У ній окреслюються проблеми взаємин між поколіннями, поступовий перехід від розширеної до нуклеарної сім'ї, переосмислення сімейних цінностей унаслідок активних урбаністичних впливів. У п'єсі «показано зіткнення норм сучасного “європеїзованого” життя в мегаполісі з ісламським світобаченням, яке зумовлює певний формат життєвих цінностей і моральних настанов» [17].

Стамбул став центральним топосом постмодерністської прози, найвідомішим представником якої став Орхан Памук. Вважаємо, що постмодерністський образ Стамбула — це своєрідний симбіоз основних тенденцій тлумачення образу цього міста в турецькій художній традиції. Поділяємо слушну думку К. Посохової про те, що завдяки творчості Памука Стамбул «увійшов у так звану “літературну географію” поряд із Дубліном Дж. Джойса, Лондоном Ч. Діккенса, Парижем М. Пруста і Петербургом Ф.М. Достоевського» [16]. Цю ж думку, тільки раніше, висловив Б. Дубін з приводу перекладу роману Памука «Чорна книга» російською, переконуючи, що наступні видання роману супроводжуватимуть особливим атласом і путівником, бо вже для сьгоднішніх читачів «памуківський Стамбул увійшов в особливу літературно-історичну географію поряд з гамсунівською Християнією і Парижем Пруста, Бретона або Кортасара, борхесівським Буенос-Айрсом, беньямінівським або набоківським Берліном і мілошевським Вільно» [3]. Таким чином, обидва науковці стверджують, що Памук — автор новіт-

нього міфу про Стамбул, тож, вважаємо, в образі втілені дві тенденції будь-якого міського дискурсу: відображення хаосу сучасного абсурдного світу і водночас спроба його усвідомити й осмислити через занурення в минуле.

Так, у романі «Біла фортеця» особливістю наративу міста є те, що опис Стамбула практично не містить ані кліматичних, ані топографічних, ані пейзажно-ландшафтних, ані етнографічно-побутових характеристик, тобто обмежується лише культурними. У романі Стамбул постає як місто-міф. Автор не намагається відтворити історично достовірні факти і реалії, за допомогою яких можна було б реконструювати столицю Туреччини XVII ст., а дає обриси міста, у якому проявляється його «європейськість», відшукує визначні місця Стамбула, у яких виразним є слід такого складника його історії, як зв'язок із традиціями Заходу. У такий спосіб письменник встановлює «європейську» оптику оповідача-венеціанця у його сприйнятті міста Сходу. Звертання до альтернативного варіанта історії розглядаємо як спробу самовираження і як базову концепцію світоглядного підґрунтя автора, зумовленого потребою культурної ідентифікації, виявом домінантних світоглядних, аксіологічних, ментальних ознак, що визначали та визначають особливості духовного буття нації у світовому контексті.

Отже, урбаністична тематика сучасної турецької літератури формується завдяки топосу Стамбула, який є виразником зовнішніх процесів та особливостей внутрішнього життя людини. Топос міста — це завжди локус, де розгортаються важливі в житті героїв події, де відчутні урбаністичні тенденції. Та водночас, будучи центром політичного й культурного життя, місто виступає центром нищення, у якому люди втрачають основи буття. Така трагічна інтерпретація переважає в творах сучасних турецьких драматургів. На всіх етапах розвитку урбаністичного дискурсу в турецькій літературі урбаністичний топос Стамбула трактувався і як ментальний архетип із виразною історіософською домінантою, і як об'єкт естетизації, і як складний суперечливий образ-символ політичних і культурних колізій усієї історії країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз дає змогу дійти таких висновків: по-перше, «міський текст» як художній і літературознавчий феномен в українській і турецькій літературах пройшов шлях від образу і теми міста до урбаністичного дискурсу; по-друге, еволюціонуючи, він формувався за різних історико-суспільних і культурних умов упродовж кількох етапів: докласичного (давня література і до середини XIX ст.), класичного (до кінця XIX ст.), модерного (з кінця XIX до кінця XX ст.) і постмодерного (від кінця XX ст. і дотепер). По-третє, за умови подібності певних явищ у досліджуваних літературах, чинником, що сформував специфіку

кожного з них, стало імперське минуле. Колоніальне становище України зумовило особливу увагу письменників до теми взаємин міста і села як відображення такої антиномії «вищого порядку», як «імперський центр — колонізована периферія» з виразними негативними конотаціями образу міста на класичному етапі урбаністичного дискурсу, спробами переосмислення цієї антиномії на модерністському етапі у зв'язку з формуванням нової естетичної свідомості в короткий час превідродження і власне відродження початку ХХ ст. та пошуками власної національної й особистісної ідентичності в часи розпаду радянсько-імперської простору на постмодерному етапі. Тоді як турецька історія і позиція Стамбула — столиці імперії визначила «стамбульський текст» у ролі тексту-ідеї державо- та націєтворення в класичну добу, а після руйнування Османської імперії (на модерному етапі урбаністичного дискурсу) образ міста набував, з одного боку, властивого романтизму ностальгійного акценту, а з другого — демонізувався. В останні десятиліття ХХ ст. на постмодерному етапі художнього осмислення теми міста формується аналогічна до української літератури ситуація «прочитання» її як постколоніального тексту або тексту-міфу, у якому герой шукає насамперед власну самість і обриси свого

світу. По-четверте, формою образного розгортання тієї або іншої проблематики теми міста у різних тематичних площинах (суспільно-історичній, соціальній, культурологічній, екзистенційній та метафізичній) виступає специфічний міський топос, принципи його сюжетної організації, архітекτονіки, прийоми предметно-образної деталізації, мовленнєво-синтаксичної виразності тощо. По-п'яте, основою побудови певної семантичної моделі міста в художньому тексті виступає певна (утопічна, есхатологічна, амбівалентна) авторська ідейно-естетична оцінна настанова, яка визначає тип міфосимволічної інтерпретації елементів міського простору (фольклорний, фольклорно-історичний, сакральний, культурно-історичний, індивідуально-творчий) і реалізується у формі такої семантичної опозиції, де місто зображується у конфлікті/гармонії з його природним та соціальним оточенням.

Визначення специфіки розвитку образу і теми міста в українській і турецькій літературах зумовлює перспективу досліджень таких аспектів урбаністичного дискурсу, як національні варіанти міста-міфу, характерного для літератури доби постмодерну, зокрема окреслення міфопростору і міфочасу художнього топосу, визначення параметрів образу людини міста тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандура Т.Й. Художня функціональність топосу міста в романі І. Нечуя-Левицького «Хмари» / Т.Й. Бандура // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2013. — № 2 (261). — Ч. I. — С. 5–9.
2. Гурдуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській «прозі про землю» кінця ХІХ — першої третини ХХ ст. : [моногр.] / А. Гурдуз. — Миколаїв : Вид-во МДПУ ім. Петра Могили, 2008. — 216 с.
3. Дубин Б. Роман-цивілізація, или Возвращенное искусство Шехерезады [Електронний ресурс] / Б. Дубин // Иностранная литература. — 1999. — № 6. — Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/inostran/1999/6/pamuk.html>
4. Энциклопедия символов, знаков, эмблем / сост. К. Королев. — М. : ЭКСМО-Мидгард, 2003. — 576 с.
5. Клепец І. Образ міста у повістях Івана Франка “Воа constrictor” та «Лель і Полель» [Електронний ресурс] / І. Клепец // Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/27/klepets.php>
6. Кульчинський О. Інтелектуальні бестселери в Україні ще так швидко не видавалися [Електронний ресурс] / Олесь Кульчинський. — Режим доступу : <http://artvertep.com/print?cont=7844>
7. Луцій С. Образ міста в прозі Валер'яна Підмогильного [Електронний ресурс] / С. Луцій. — Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1873/1/Lushchiy.pdf>
8. Макаренко В. Город как судьба: взгляд нобелевского лауреата Орхана Памука на родной Стамбул / В. Макаренко // Историческая и социально-образовательная мысль. — 2016. — Т. 8. — № 6/2. — С. 192–199.
9. Матковська І. Образ Києва у «Слові о полку Ігоревім» / І. Матковська // Образ міста в контексті історії, філософії, культури : Києвознавчі читання. — К., 2005. — С. 57–60.
10. Міщенко О.І. Образ Києва у творчості Максима Рильського [Електронний ресурс] / О.І. Міщенко. — Режим доступу : http://philology.knu.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_studii_2012_34/157_160.pdf
11. Мовчан Р. Урбанізм як ознака модерності / Р. Мовчан // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. — 2009. — С. 84–104.
12. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі [Текст] / Р. Мовчан. — К. : Стило, 2008. — 544 с.
13. Нестелеєв М.А. Повія як трагічна душа міста в контексті української літератури / М.А. Нестелеєв // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2013. — № 2 (261). — Ч. I. — С. 167–171.

14. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. — К. : Либідь, 1997. — 360 с.
15. Павличко С. Теорія літератури / С. Павличко. — К. : Основи, 2002. — 679 с.
16. Посохова Е.В. Зброшенні особняки и Босфор: к вопросу о символических образах в романе Орхана Памука «Стамбул: город воспоминаний» / Е.В. Посохова // Культура народов Причерноморья. — 2013. — № 255. — С. 67–70 (С. 68); Посохова К.В. Діалог культур як фактор ідейно-художньої своєрідності романів Орхана Памука «Біла фортеця», «Мене звали Червоний», «Сніг» та «Стамбул: місто спогадів»: автореф. дис. ... канд. філол. наук за спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / К.В. Посохова. — Сімф., 2012. — 20 с.
17. Прушковська І. Урбаністична тема в турецькому літературному контексті: п'єса Озен Юли «Стамбул білий, горілка кольорова» / І. Прушковська // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2013. — № 2 (261). — Ч. 1. — С. 171–175.
18. Севрук О. Урбаністичний простір у романах Юрія Андруховича / О. Севрук // Слово і час. — № 3. — 2010. — С. 70–80.
19. Стамбул в турецькій літературі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://stanbul.ru/content/blogcategory/400/522/>
20. Степанова Г.А. Місто на межах: естетичні грані образу в літературі перехідних епох / Г.А. Степанова // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія «Лінгвістика і літературознавство»: [міжвуз. зб. наук. ст.]. — Бердянськ : Вид-во БДПУ, 2009. — Вип. XXII. — С. 61–71.
21. Ткачук М.П. Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції) / М.П. Ткачук. — Тернопіль : [Б.в.], 2003. — 382 с.
22. Ушкалов Л. Що таке українська література? / Л. Ушкалов. — Л. : Вид-во Старого Лева, 2016. — 352 с.
23. Фоменко В. Історія художнього поступу української урбаністичної прози [Електронний ресурс] / В. Фоменко. — Режим доступу : <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=18036&chapter=1>
24. Фоменко В.Г. Місто і література: українська візія / В.Г. Фоменко. — Луганськ : Знання, 2007. — 312 с.
25. Штогрин М.В. Урбаністичні топоси сучасної української літератури: традиції та трансформації (2000–2014 рр.) : автореф. дис. ... канд. філ. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / М.В. Штогрин. — К., 2016. — 20 с.

REFERENCES

1. Bandura, T.Y. (2013). *Khudozhnia funktsionalnist toposu mista v romani I. Nechui-Levytskoho «Khmary»* [The Artistic Functionality of Urban Topos in the Novel “Clouds” by I. Nechui-Levytskyi]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 2 (261), 1, 5–9.
2. Ghurduz, A. (2008). *Mifopoetychna paradyhma v ukrainkii ta zakhidnoievropeskii «prozi pro zemliu» kintsia XIX — pershoi tretyny XX st.* [The Mythopoetic Paradigm in the Ukrainian and Western European “land prose” of the late 19th and first third of the 20th century]. *Mykolaiv, Vydavnytstvo MDPU im. Petra Mohyly*, 216 p.
3. Dubin, B. (1999). *Roman-tsvivilizatsiia, ili Vozvrashchionnoie iskusstvo Shekherezady* [Novel-Civilization, or Scheherazade's Returned Art]. <http://magazines.russ.ru/inostran/1999/6/pamuk.html>
4. *Entsiklopediia simvolov, znakov, emblem* (2003). [Encyclopedia of Symbols, Signs, Emblems]. Sost. K. Koroliov, M., EKSMO-Midgard, 576 p.
5. Klepets, I. *Obraz mista u povistiakh Ivana Franka «Boa constrictor» ta «Lel i Polel»* [The Image of City in stories “Boa Constrictor” and “Lel and Polel” by Ivan Franko]. <http://nauka.zinet.info/27/klepets.php>
6. Kulchynskiy, O. *Intelektualni bestselery v Ukraini shche tak shvydko ne vydavalysia* [Intellectual Bestsellers in Ukraine have not been Released so Quickly Before]. <http://artvertep.com/print?cont=7844>
7. Lushchii, S. *Obraz mista v prozi Valeriana Pidmohylnoho* [The Image of City in the Prose by Valerian Pidmohylnyi]. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1873/1/Lushchii.pdf>
8. Makarenko, V. (2016). *Gorod kak sudba: vzgliad nobelevskogo laureata Orhana Pamuka na rodnoi Stambul* [City as Fate: View of Nobel Laureate Orhan Pamuk on His Native Istanbul]. *Istoricheskaia i sotsialno-obrazovatelnaia mysl*, 8, 6/2, 192–199.
9. Matkovska, I. (2005). *Obraz Kyeva u «Slovi o polku Ihorevim»* [The Image of Kyiv in “Slovo o Polku Ihorevim”]. *Obraz mista v konteksti istorii, filosofii, kultury: Kyievoznachchi chytannia*. K., pp. 57–60.

10. Mishchenko, O.I. (2012). *Obraz Kyieva u tvorchosti Maksyma Rylskoho* [The Image of Kyiv in the Works of Maksym Rylskyi]. http://philology.knu.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_studii_2012_34/157_160.pdf
11. Movchan, R. (2009). *Urbanizm yak oznaka modernosti* [Urbanism as a Sign of Modernity]. *Ukrainska mova i literatura v serednikh shkolakh, himnaziakh, litseiakh ta kolehiumakh*, pp. 84–104.
12. Movchan, R. (2008). *Ukrainskyi modernizm 1920-kh: portret v istorychnomu interieri* [Ukrainian Modernism of the 1920s: Portrait in Historic Interior]. Kyiv, Stylos, 544 p.
13. Nestelieiev, M.A. (2013). *Poviiia yak trahichna dusha mista v konteksti ukrainskoi literatury* [Prostitute as Tragic Soul of the City in the Context of Ukrainian Literature]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 2(261), I, 167–171.
14. Pavlychko, S. (1997). *Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi* [Discourse of Modernism in Ukrainian Literature]. Kyiv, Lybid, 360 p.
15. Pavlychko, S. (2002). *Teoriia literatury* [Theory of Literature]. Solomiia Pavlychko. Kyiv, Osnovy, 679 p.
16. Posokhova, E.V. (2013). *Zabroshennyye osobniaki i Bosfor: k voprosu o simvolicheskikh obrazakh v romane Orkhana Pamuka «Stambul: gorod vospominanii»* [Abandoned Mansions and the Bosphorus: to the question of symbolic images in Orhan Pamuk's novel "Istanbul: City of Memories"]. *Kultura narodov Prichernomoria*, 255, 67–70; Posokhova, K.V. (2012). *Dialogh kultur yak faktor ideino-khudozhnoi svoieridnosti romaniv Orkhana Pamuka «Bila fortetsia», «Mene zvaty Chervonyi», «Snih» ta «Stambul: misto spohadiv»* [The Dialogue of Cultures as Factor of Ideological and Artistic Peculiarity of the Novels by Orhan Pamuk "White Castle", "My name is Chervonyi", "Snow" and "Istanbul: City of Memories"]. Extended abstract of candidate's dissertation. Simferopol, 20 p.
17. Prushkovska, I. (2013). *Urbanistychna tema v turetskomu literaturnomu konteksti: piesa Ozen Yuly «Stambul bilyi, horilka koliorova»* [Urban Topic in the Turkish Literary Context: Ozen Yuli's play "White Istanbul, Colourful Vodka"]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 2(261), 1, 171–175.
18. Sevruc, O. (2010). *Urbanistychnyi prostir u romanakh Yurii Andrukhovycha* [Urban Environment in the novels by Yuri Andrukhovych]. *Slovo i chas*, 3, 70–80.
19. *Stambul v turetskoi literaturi* [Istanbul in Turkish Literature]. <http://stanbul.ru/content/blogcategory/400/522/>
20. Stepanova, H.A. (2009). *Misto na mezhakh: estetychni hrani obrazu v literaturi perekhidnykh epokh* [City at the borders: Aesthetic Frames of the Image in the Literature of Transitional Epochs]. Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Seriiia «Linhvistyka i literaturoznavstvo» [mizhvuz. zb. nauk. st.]. Berdiansk, Vydavnytstvo BDPU, Vyp. XXII, pp. 61–71.
21. Tkachuk, M.P. (2003). *Zhanrova struktura prozy Ivana Franka (boryslavskiy tsykl ta romany z zhyttia intelihentsii)* [Genre Structure of Ivan Franko's Prose (Boryslav cycle and novels from the life of the intelligentsia)]. Ternopil, 382 p.
22. Ushkalov, L. (2016). *Shcho take ukrainska literatura?* [What is Ukrainian Literature?]. Lviv, Vydavnytstvo Staroho Leva, 352 p.
23. *Fomenko, V. Istoriiia khudozhnioho postupu ukrainskoi urbanistychnoi prozy* [History of Artistic Progress of Ukrainian Urban Prose]. <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=18036&chapter=1>
24. Fomenko, V. (2007). *Misto i literatura: ukrainska viziia* [City and Literature: Ukrainian Vision]. Luhansk, Znannia, 312 p.
25. Shtohryn, M.V. (2016). *Urbanistychni toposy suchasnoi ukrainskoi literatury: tradytsii ta transformatsii (2000–2014 rr.)* [Urban Topos of Contemporary Ukrainian Literature: Traditions and Transformations (2000–2014)]. Extended abstract of candidate's dissertation. Kyiv, 20 p.